

INTERJÚ

Szász János¹: Harag-egyetem. Beszélgetés Nánay Istvánnal

NÁNAY István

nanay@ella.hu

Abstract: Szász János: Harag-University. Conversation with István Nánay

János Szász has worked as prop technician at the age of eighteen next to György Harag on the staging of "Özönvíz előtt", and this work in Harag's proximity has decisively influenced his career as a world-famous movie and theater director. It also determined his studies, interests, and his aesthetical and political views. 'Gyuri bácsi' was Szász' university; he has learned everything from Harag regarding the theater profession, first of all that the coming into being of the moment, and the observation of it constitutes the outset of the artistic process.

János Szász in a conversation with Nánay István evokes the theatrical world of the seventies..

Keywords: *János Szász; György Harag; Özönvíz előtt; social criticism.*

Nánay István: Miként gondolsz Haragra?

Szász János: Tizennyolc-tizenkilenc évesen kellékeztem a Nemzeti Színházban az *Özönvíz előtt* előadást, ott volt az első találkozásom Harag Györggyel. Emlékszem, amikor bejelentették, hogy Erdélyből jön egy Harag nevű rendező, akkor Kállai Ferenc, Sinkovits Imre és még sokan mások a hangadó, nagy színészek közül, hát, hogy mondjam, egy kicsit könnyedén vették a hírt, nem mondom, hogy cinikusan, de nem nagyon készültek fel, nem nagyon várták, az halálbiztos. De amikor Harag György megérkezett a Nemzetibe, már az első nap ez a fajta, ebben a színházban megszokott könnyed cinizmus egy pillanat alatt szertefoszlott, mert olyat tapasztaltak, amelyet, én azt gondolom, még soha.

¹ Szász János (1958) Balázs Béla díjas filmrendező, színházrendező, a Színház- és Filmművészeti Egyetem tanára, az American Repertory Theatre rendező-pedagógusa. Harag Györgytől, Vámos Lászlótól asszisztensként tanulta a színházi szakmát. Életműve, a filmeknek köszönhetően, nemzetközileg ismert.

Megérkezett Harag György, nekem azóta és mindig: Gyuri bácsi, hosszú piros sálban, és hallgatta a színészeket. Kíváncsi volt a színészekre, barátai voltak a színészek, nagyon-nagyon közel állt hozzájuk. És csak utána kezdődött egy olyan sokhetes próba, ami a *Caligulával* majd kiegészülve, nekem az egyetemem volt. Tehát én mindent, mindent Harag Györgytől loptam, a szó tanulás értelmében. Láttam, mennyire fontos neki a színész és mennyire fontos az a pillanat, amikor létrejön egy próbán egy helyzet, egy szituáció. Láttam, mennyire nem fontos, hogy folyamatosan sikerélményekkel távozzon. Úgy gondolok rá, mint a legkíváncsibb emberre, akivel valaha találkoztam ebben a szakmában és ebben az életben is. Lényeges, hogy a szakma és az élet Harag Györgynél teljesen összeállt és egyé kovácsolódott.

Jött egy nagyon kedves, nagyon halk szavú ember, és csináltak egy olyan teret a tervezővel, ami ott még talán soha nem volt. Egy teljesen modern, teljesen lecsupaszított teret alkottak, amiben Harag György a legkíváncsibb a színészekre volt. Néztem, ahogy a Nemzeti Színházban képes volt megfordítani ezeket a bölényeket. Elém idéződik egy kép, amit fotó is őriz. A *Caligulában* 1978-ban Lukács Sándor Petronius és Óze Lajos Barakiás, a bölcs zsidó rabbi. Haragra figyelnek mindketten, s közben Harag figyelme dominál. Óze Lajos valószínűleg azt mondta ekkor: „parancsolj, kérlek”, tehát ez lehetett ez a gesztus: „parancsolj”. Minden szaván csüngtek. A Székely János darabjából készült előadásban Haragnak asszisztense is voltam, ügyelője is voltam, kávéhordója is voltam, és egy zsidó voltam. Nagyon sokat ültem Harag mellett, és éreztem és láttam, hogy szabad. Nem tudom másképp megfogalmazni: érzem, hogy egy szabad ember mellett ülök, aki szabadon figyeli a színészeket, nem érdekli őt egyáltalán, hogy a rendezőnek rendezői székben kell ülnie, hogy a rendezőnek rendeznie kell, hogy a rendezőnek meg kell mondania a színésznek, hogy mit akar, hanem őt az érdekelte, hogy mi az a pillanat. Az érdekelte őt igazán. A pillanat. Rettenetesen és szenvedélyesen. Őt nem érdekelte, hogy sikereket érjen el a színészeknél, őt nem érdekelte, hogy a színészek azt mondassák rá, hogy „igen, ő egy rendező, aki tudja, hogy mit akar”, hanem a pillanat érdekelte, a pillanatnak a gyönyöre. Ebből adódóan rettenetesen improvizatív volt. Tehát minden rosszat, amit magamról elmondhatok, azt is tőle loptam.

Megtanultam kellékesként, láttam, hogy milyen esendőek a színészek. Az igazi nagy színészt, Óze Lajost, én hoztam ki mindig a borozóból és átkísértem a II. Richárdba, s láttam, hogyan lesz egy ilyen szálkás emberből csakúgy egy II. Richárd. Láttam, hogyan játszott a Barakiást, és ott piheggettem mellette. És az ilyen üldögéléseken értettem meg, hogy Harag szinte állandóan, fejben a színészek előtt járt. Odasúgta nekem, hogy valamit így vagy úgy kéne csinálni, és kérdően néztem rá, miért nem mondja a színészeknek is. „Majd rájönnek ők maguk is, és akkor örülnek.” Ez nagyon lényeges dolog. Harag tudta, hát hiszen színész is volt ő, tudta, hogy a színészet örült nehéz szakma. A mai rendezők ezt nem tudják annyira. Ezért is hálát adok a sorsnak, hogy a közelében lehettem, valamennyire, talán egy picit a barátja is lehettem.

Akkor, 1978-ban olyan előadást csináltunk, ami gyakorlatilag megrendíthet minden társadalmi rendszert, keményen beszól minden létező társadalomnak. Harag merész volt és nagyívű, mindemellett hihetetlen képalkotó mester. A Petroniust játszó Lukács Sándor, amikor a Deciusékat (Verebes István) keresztre feszítik, akkor ott fönt a bástyán két hatalmas keresztet emelnek fel, azokra feszítik őket. Harag kevés gesztussal dolgozott, de azok a gesztusok lenyűgözőek.

Egy évre rá felújítottuk az előadást Pécsset, a tettyei romok előtt. És Haragban már nem ugyanaz a tűz lobogott, már valami más járt a fejében. Ő egyáltalán nem az a rendező volt, aki ugyanazt a darabot nagyon szívesen csinálja meg többször is, de hát azért hozta magával saját magát, ami mindnyájunknak a legnagyobb izgalma volt. Ha azt mondom, hogy öröme, az semmit nem jelent, de az izgalmára. Tehát ő egy olyan izgalmas személyiség volt, akinek a közelében kellett ülni és hallgatni és figyelni őt. És én ott ültem mellette, amennyit tudtam.

Nánay István: Ezt elmondhatom én is magamról. Például amikor az *Öreg házat* rendezte Kolozsvárott, az fantasztikus tanulási folyamat volt, amíg ott ültem mellette. Sokan ültek mellette, mert hiszen majdnem minden próbáján ültek bent az emberek, mert nála nyitott volt a próba. Be lehetett menni, mert nem csupán a színészre volt kíváncsi, hanem kíváncsi volt azoknak az embereknek a véleményére is, akik ott ültek a próbán a nézőtér sötétjében. Harag sétafikált, odament, sűgött az embernek valamit, megkérdezte véleményét, nyilván nem azért, hogy az ő munkáját bármilyen formában is befolyásolná, de kérdezett. A munkáiban pontosan megjelent, ahogy az egész világra nyitott és kíváncsi volt.

Szász János: Nálunk sokszor volt olyan, hogy Gyuri bácsi előrement, az összes színész várta őt, hátha mond valami nagyon fontosat, de ő rácsapott a színpad a szélére és azt mondta: „Na gyerekek, nekem ma nincs kedvem tovább próbálni. Ugye ezt megértitek?”. Majd mindenkit meghívott a szomszédos nagyon pici-kis borozóba, ahova természetesen bármelyik színész örömmel ment vele. Nem volt a formák embere, nem a rendezői szerep érdekelte, hanem hát ez az egész, ami létrejön. Ez a kísérlet, ami a színház. Egy elképesztő, izgalmas, sok problémával és sok, saját maga által felvetett kétellyel folyamatosan harcban álló, csodálatos ember volt.